

TARİH-EDEBİYAT BAĞLAMINDA A. SOLJENİTSİN'İN ESERLERİNDE FİĞÜRLER

Yrd. Doç. Reyhan ÇELİK

rcelik@erciyes.edu.tr

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü

Badegül CAN

bade.55@hotmail.com

Erciyes Üniversitesi, Doktora Öğrencisi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü

Öz

1917 Ekim Devrimi ile başlayan Sovyet Dönemi 20.yüzyıl Rusya tarihinin en zorlu ve karmaşık sürecidir. Bu dönemde sistemden dolayı birçok insan, suçlu ya da suçsuz olsun çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardır. Cezalandırılanlar arasında yer alan A.Soljenitsın on yılını geçirdiği kamp sürecinde yaşananları olabildiğince gerçek unsurlarla eserlerinde yansıtır. Nitekim yazarın oluşturduğu figürlerde bu gerçeklik açıkça görülür. Dolayısıyla eserlerindeki figürler Sovyet Döneminin tarihi olaylarıyla beslenen ve belli niteliklere sahip kişilerdir. Yazarın Rusya'dayken kaleme aldığı "İlk Çember", "Kanser Koğuşu", "İvan Denisoviç'in Bir Günü", "Matryona'nın Evi" ve "Dava Uğruna" adlı eserlerindeki kişi kadrosunun bu özelliklere sahip olduğunu görürüz.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Tarih, Sovyet Dönemi, Figürler

CHARACTERS IN A.SOLZHENİTSYN'S WORKS IN HISTORY- LİTERATURE CONTEXT

Abstract

Beginning with the 1917 October revolution, The Soviet Russia period is the most complex and hardest process of the twentieth century Russian history. In this period, because of the system, many people both guilty and innocent have been punished in various ways. The famous writer, A.Soljenitsın, is among those who had been punished. Having won the Nobel Prize in literature (1970) the writer has tried to convey the hard years that he had experienced in his works with quotations and figures from his real life. His works are filled with different destinies from the camps in which he had spent ten years of his life. We can conclude that those novel characters of "First Circle", "Cancer Ward", "One Day In The Life Of Ivan Denisovich", "Matryona's Place", "For the Good Of The Cause" which are written by the author in Russia have these features.

Key Words: Russia, History, Soviet Period, Figures

Rus tarihinde 20. yüzyıl, insan yaşamını ve kaderini belirleyen savaşlar, devrimler ve büyük kayıpların verildiği trajik olaylarla dolu bir dönemdir. Yaşananların sonucu olarak toplumun dolayısıyla insanın sorunlarının, çelişkilerinin ve umutlarının da değiştiği gözlemlenir. Bütün bu yaşananlar da edebiyatta, dönemin özelliklerinin birer aynası olabilecek kalıcı figürler yaratılmasına neden olur. Nitekim her yazarın, eserlerinde, belirli karakterleri seçip göstermeye özel bir eğilimi vardır. Bu eğilim yazarın yalnızca kişisel yaşam deneyimlerinin özellikleri ile açıklanamaz, yalnızca yeteneğinin bireysel özgünlükleriyle de açıklanamaz; ancak her şeyden önce, yazarın toplumsal düşüncesinin belirli bir akımına bağlılığıyla, bundan kaynaklanan kendi düşünsel aktivitesiyle ve dünyaya bakışıyla, belirli ideolojik görüşleriyle açıklanabilir.¹ Konunun Rus edebiyatındaki örneklerinden biri A.Soljenitsın'dır (1918–2008). Soljenitsın, Rus insanının iki dünya savaşını yaşamış ve 1917 Ekim Devrimi ile yeni bir yönetim sistemine geçmiş, dolayısıyla, toplumsal yapının topyekûn değişmiş olduğu bir dönemin yazarıdır. Eserlerde belirli karakterlerin ortaya çıkarılması açısından da çok önemli olan bu dönemde yaşananlar farklı yazarlar tarafından farklı yönleri ile aktarılmıştır. Söz konusu bu dönemde Soljenitsın kendisinin de yaşadığı bir trajediyi, Sovyet döneminin vazgeçilmez bir olgusu haline gelen kampları ve bu kamplarda ayakta durmaya çalışan insanların dünyasını eserlerinde, kuşkusuz, deneyimleri doğrultusunda kendi düşünsel-ideolojik süzgecinden geçirerek tüm gerçekliği ile yansıtmaya özen göstermiştir.

Her türdeki edebi eserin konusu ya da temasının, eseri oluşturan kişi kadrosu tarafından yansıtıldığı düşünüldüğünde, kişi kadrosunun eser için taşıdığı hayatı önem tartışılmaz. Çünkü eserde anlatılan olayları canlı bir organizmaya dönüştüren etken, kişi kadrosudur. Yazarların kişi kadrolarını oluştururken oldukça titiz davranmalarının altında yatan sebep de budur ve kişilere gösterilen bu titizlik okuyucuyu çok güçlü figürlerle buluşturur. Bu yazarlar öyle figürler yaratırlar ki, eserlerin adından ziyade, o eserleri ölümsüzleştiren figürlerin adları hafızalarda kalır. Farklı ülkelerin edebiyatlarının ürünleri olan “Pollyanna”, “Sefiller”, “Anna Karenina”, “Suç ve Ceza”, “Çalkıkuşu”, “Mai ve Siyah”, “Oblomov” “Şeker Portakalı” gibi eserleri figürleriyle anılan eserlere örnek gösterebiliriz. Bu eserleri okuduğumuzda Pollyanna, Jan Valjean, Anna, Raskolnikov, Feride, Ahmet Cemil, Oblomov, Zeze gibi portreler hafızalarımızda ilk günkü kadar canlılıklarını korurlar.

Yalnızca bir yazar değil, aynı zamanda bir düşünür, tarihçi, matematikçi ve insan hakları savunucusu² olan Soljenitsın da figürleriyle anılan eserlerin yaratıcısı olmuş ve Rus insanını gerçekçi motiflerle süslediği hemen her eserinde çok zengin bir kişi kadrosu oluşturmuştur. Soljenitsın'ın, içinde yaşamak zorunda olduğu sistemle ilgili gözlemlerini ve sıkıntılarını figürler aracılığıyla yansıttığı bu

¹ Bkz. Gennadiy, Paspelov; *Edebiyat Bilimi* (çev.: Yılmaz Onay), Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1995, s.109.

² V.A.Zaytsev; A.P.Gerasimenko; *İstoriya russkoy literaturı vtoroy polovini xx.veka*, izd., “Akademiya”, Moskova, 2008, s. 360.

eserlerinde, bu figürlerin yaşama, dolayısıyla toplumsal yapıya karşı duyarlılıkları ve sorgulayıcı yönleri dikkat çekicidir. Örneğin “İvan Denisoviç’in Bir Günü” (Odin den’ İvan Denisoviça) adlı eserinde, Şuhov, insanların bir hiç uğruna mahkûm edildiğini ifade eder ve yaşanan acıların sorumlusu olarak üst düzey yetkilileri gösterir. “Bak Alyoşa, senin için her şey yolundaymış gibi geliyor bana. Sen, İsa böyle istediği için burada yaşıyorsun. Ya ben. Ben kimin için buradayım? 1941’de savaşa hazır olmadığımız için mi? Ama bu benim suçum değil ki!”³ Yazara göre, yönetimin yanlış stratejilerinin bedelini Şuhov gibi masum insanlar ödemiştir. Yine, “Kanser Koşuşu”(Rakoviy korpus) adlı eserinde, yazarın düşüncelerini ifade ettiğini düşündüğümüz Kostoglotov da Şuhov gibi, yaşananların tüm yükünü yetkililere yükler. Savaşa hazır olmayanları yaşananların suçlusu olarak gösterdiği şu sözleri dikkat çekicidir: “Kuşatma, on yıldan beri maaşlarını alan, ama Leningrad’ın savunmasız durumunu görüp savunulması için plan hazırlamayanların, gelecekteki silahların gücünü göremeyen, yeraltına yiyecek depo etmeyenlerin hatası. Annemi onlar öldürdü, onlarla Hitler.”⁴ “İlk Çember”(V kruge pervom) adlı eserindeki Nerjin de Şuhov ve Kostoglotov gibi, yapılan haksızlıkların sorumluluğunu yetkililere yükler: “Önce düşüncelerinden ötürü insanları içeri tıkmanın haksızlık olduğunu kabul etsinler, sonra biz onları bağışlayıp bağışlamayacağımızı düşünürüz.”⁵

Yaşamı sorgulayan bu figürler güzel yaşama hakları ellerinden alındıktan sonra yoksun bırakıldıkları şeyler ölçüsünde özgür olduklarını düşünürler ve kaybedecek bir şeyleri olmadığı için her geçen gün daha da korkusuz olurlar. “İlk Çember adlı eserinin bu korkusuz figürlerinden biri olan Bobinin’in Abakumov’a “Bir şeyim yok, hiçbir şeyim anladınız mı? Ne karıma dokunabilirsiniz, ne çocuğuma! Sizden önce bir bomba gördü bu işi. Anam, babam da çoktan öldü. Yeryüzünde mendilimden başka bir şeyim yok... Kırk yaşında yirmi beş yıllık cezaya çarptırdınız beni... Beni başka neyle korkutabilirsiniz? Mühendislik görevimle mi? Benden çok sizin kaybınız olur.”⁶ şeklindeki sözleri kampta, hastanede, zor koşullarda betimlenen ve kaybedecek bir şeyi olmayan bu basit insanların göstergesidir.

Yine aynı eserdeki Valentulya da bu konudaki bir başka örnektir. Artık kaybedecek bir şeyi olmadığı için düşüncelerini de söylemekten çekinmeyen Valentulya, Stalin’in karşısına çıkarılsa ne yapacağı sorulduğunda, tüm içtenliği ve cesareti ile “Nerede o günler, içimdekileri olduğu gibi dökerdim”⁷ şeklinde yanıt verir. Aynı şekilde Gerasimoviç’in de, kampta aynı kaderi paylaşan diğer mahkûmlar için bir onur ve cesaret simgesi haline geldiğini görürüz. Nitekim Gerasimoviç’e gece fotoğraf çekebilecek bir fotoğraf makinesi icat etmesi şartıyla özgür kalacağına

³ A. İ. Soljenitsın; *Odin Den’ İvan Denisoviça*, s. 112. [http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_\(19591966\)/odin_den_ivana_denisovicha.pdf](http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_(19591966)/odin_den_ivana_denisovicha.pdf) (E.T.: Eylül 2009)

⁴ A.İ.Soljenitsın; *Rakoviy Korpus*, Nikom NV, Moskova 1991. s. 18.

⁵ A.İ.Soljenitsın; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, s. 47

⁶ A.İ.Soljenitsın; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, s. 83.

⁷ A.İ.Soljenitsın; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, s. 65.

dair söz verilir. Bu alet sayesinde sisteme karşı çıkan ya da çıkmayan insanların fotoğrafları çekilecek ve suçlu ya da suçsuz olduğuna bakılmaksızın mahkûm edilecek kamplara gönderilebileceklerdir. Nişanlısı Nataşa'nın özgür yaşam yakarışlarına rağmen Gerasimoviç, başkalarının yaşamlarını mahvetmektense cezayı tercih eder. Cezaevinde yaşadığı zor koşullar, bu basit mühendisi bir halk savunucusu haline getirir: "Hayır bu benim işim değil, insanları cezaevine göndermek benim işim değil. İnsanları tuzağa düşürmem ben! Bizlerin cezaevinde oluşu yeterince acı bir olay."⁸

Soljenitsın'ın yarattığı bu figürlerin bir başka yönü de, yaşamın yıpratıcı unsurlarına, birbirlerine sıkıca tutunarak ve insan onurunu koruyarak dayanmalarındır. Nitekim yaşamın sıkıntılarına, doğuştan gelen ahlâkla ve insanın kendini koruma içgüdüsüyle dayanılabilir. "İvan Denisoviç'in Bir Günü" adlı eserindeki Şuhov, halktan biri olarak her işin altından nasıl kalkacağını bilir. Kendisine yok yere biçilen 8 yıllık mahkûmiyete, nasıl çalışacağını bilerek direnir. Yaptığı işte kendini çok yormamaya gayret ederken, işi de adamına göre yapar. Eserde bu durum şöyle ifade edilir. "İş bir sopaya benzer; iki ucu vardır. Adam gibi adam için yapılıyorsa iyi iş çıkarmak gerekir. Yöneticiler için yapılıyorsa göz boyamak. Şişirmeden iş yapacak olsalar herkesin canı çıkardı öyle değil mi?"⁹

Bununla birlikte sistemin kendisine ve ailesine getirdiği zorluklara rağmen direnme gücünü de sahip olduğu onur ve ahlâk gibi niteliklerden alır. "Hiçbir zaman kendini Fetyukov gibi aşağılatmaz, hiçbir zaman bir adamın ağzına bakmazdı."¹⁰ Görüldüğü gibi, Şuhov kampta yenik düşmemek, ezilmemek ve kendisi olarak kalmak için onurunu korur. Mücadelesi yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal olarak yaşama tutunabilmektir. Nitekim 20.yüzyıl Rus edebiyatının ünlü şairi A.Tvardovski de Şuhov'u "İnsanlık dışı koşullar altında çalışan, kişiye özgü haysiyet ve güzelliği kaybetmeyenlerden..."¹¹ biri olarak tanımlar.

Soljenitsın, Şuhov'un yaşam mücadelesini aktarırken onur ve sağduyu ile her koşulda ayakta kalmanın, güçlü olmanın mümkün olabileceği mesajını verir ve zor koşullarda bu duyguları unutanların kaybedenler olduğunu yine figürler aracılığıyla gösterir. Şuhov'un mahkûm edilip gönderildiği ilk kampta koğuş sorumlusu olan Kuzyomin'in sözleri bunun güzel bir ifadesidir. Şöyle der Kuzyomin: "Evlatlar! Burada tayga yasaları geçer; ama burada bile yaşar insan. Kamp hayatı, yemek artıklarını yalayanları, hekime çok güvenenleri, bir de arkadaşlarını gammazlayanları bitirir. Bunu bilesiniz."¹² Nitekim eserde arkadaşları tarafından dışlanan, yalnız

⁸ A.İ.Soljenitsın; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, s. 520.

⁹ A. İ. Soljenitsın; *Odin Den' İvan Denisoviça...*, s. 2. [http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_\(19591966\)/odin_den_ivana_denisovicha.pdf](http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_(19591966)/odin_den_ivana_denisovicha.pdf) (E.T.: Eylül 2009).

¹⁰ A. İ. Soljenitsın; *Odin Den' İvan Denisoviça...*, s.30. [http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_\(19591966\)/odin_den_ivana_denisovicha.pdf](http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_(19591966)/odin_den_ivana_denisovicha.pdf) (E.T.: Eylül 2009).

¹¹ Osman Nebioğlu; *Soljenitsın'ın Hayatı*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1974, s. 103.

¹² A.Soljenitsın, *İvan Denisoviç'in Bir Günü* (çev:Niyazi Dalyancı) Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 10.

birakılan hatta ölü bulunan kişiler anlatılır. Örneğin, “İlk Çember” adlı eserinde gammazcı olarak adlandırılan Siromaha kamp yaşamındaki zorlu mücadelesinde yetkililerin hoşuna gitmenin doğru olduğunu düşünerek arkadaşlarını ele verir. Ancak, zararlı çıkan yine kendisi olur. Anlatıcı bunu Siromaha’nın yalnızlığına vurgu yaparak şöyle aktarır: “Kızgınlık anında iki kişiyi casusluk yapmakla suçlamış, ikisi de kısa süre sonra cezaevinden sürülmüştü. Artık kimsenin onunla konuştuğu yoktu.”¹³

Yazarın içinde bulunduğu politik sistemin kayıplarından bir olan “vicdan” duygusu, figürlerin genelinde önemli bir özellik olarak karşımıza çıkar. Bazı figürler girdikleri vicdan hesaplaşması sonucu doğruyu bulurlar ve kendilerini yargırlar. Vicdanları onları rahat bırakmaz. Örneğin “İlk Çember” eserindeki Volodin, Rusya’nın daha önce anlatıldığı kadar iyi koşullara sahip olmadığını gösteren ve yüksek tabakanın unuttuğu “vicdan” kavramına vurgu yapan biri olarak dikkat çeker. Volodin diplomat olarak yaşarken, birden bir doygunluk hisseder. Sıkıntı içinde annesinin not defterine sığınır ve şunları okur: “Yeryüzünde en değerli olan nedir? Haksızlıklara katılmamak. Haksızlıklar bizden daha güçlüdür ve hep var olacaktır. Hiç değilse haksızlıkların bizleri etkilemesine, varlığını bizlere de benimsetmesine engel olalım.”¹⁴ Yaşadığı renkli yaşamın doygunluğundan sonra, annesinin yazdıklarında teselli bulan Volodin, sonunda yaşamın asıl anlamını keşfeder: “O zamana kadar Volodin’in tek gerçeği vardı: Dünyaya bir kere geldin bir kere yaşayacaksın! Şimdi kendisinde ve dünyasında yepyeni bir kuralı benimsemeye kadar varmıştı: Bir de vicdanın var.”¹⁵

Yine, “Kanser Koğuşu” adlı eserindeki Şulubin, suçsuz yere sürgün edilen dostları için konuşmadığı, onların masum olduğunu haykıramadığı için vicdanıyla baş başa kalmıştır. İçindeki pişmanlığı şu sözlerle dile getirilir: “Demek böyle bir hayatın seninkinden daha kolay olduğunu düşünüyorsun. Bütün ömrüm boyunca senin akıbetine uğramak korkusuyla yaşadım. Fakat şimdi seninle yer değiştirmiş olmayı istiyorum.”¹⁶ Sistem Şulubin’i yüksek öğrenim gördüğü halde kütüphane memuru olmaya zorlar. Aslında Şulubin’in hapiste ya da cephede geçirdiği zor yılları olmaz. Ancak, diğerlerine göre renkli sayılabilecek bir yaşam sürdüğü için vicdanı onu öylesine rahatsız eder ki, Şulubin dostları haksız yere zor günler geçirirken, yaşadığı rahat yaşam için kendisini hain sayarak, Kostoglotov’a şöyle der:

“Bu alçaklık çağında
Bir insan ancak
Bir zorba, bir hain, bir mahkûm olabilir.
Seçebileceği başka bir şey de yoktur.”

¹³ A.Soljenitsin, *İlk Çember 2* (çev: Hasan Aslan), E Yayınları, İstanbul, 1970, s. 586.

¹⁴ A.İ.Soljenitsin; *V Krüge Pervom*, Moskova, 2006, s. 363,

¹⁵ A.İ.Soljenitsin; *V Krüge Pervom*, Moskova, 2006, s. 365.

¹⁶ A.Soljenitsin, *Kanser Koğuşu* (Özay Süsoy-Gönül Suveren), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1971, s. 461.

Puşkin ahmaklara yer bulamadığı bu şiirinde üç şeyden birini seçebiliriz. Eğer mahkûm olmadığımı biliyorsam, bir zorba olmadığımdan da tamamıyla eminsem o zaman...”¹⁷ Olanlara karşı duyarsız kaldığı için hapisteki arkadaşlarının değil asıl kendisinin hain olduğunu düşünür. Dolayısıyla kendi halkına ve arkadaşlarına karşı hissettiği bu vicdan azabı için ne savaş ne de hapishane gerekir. Bunun için yaşama karşı duyarlı olmak ve vicdanını dinleyebilmek yeterlidir.

Eserlerde tamamen umutsuzluğa düşmüş figürlerin yanında, sistemin düzeleceğine dair umutlarını kaybetmeyen, sorunları ortaya koyarak çözüm üretmeye çalışan kişiler çoğunluktadır. “İlk Çember” adlı eserinde Nerjin bunu, olayların akışı içinde defalarca dile getirir. Ona göre, halkın saf, temiz, kirlenmemiş dünyaları ile yeni bir başlangıç yapmak mümkündür. Nerjin’in iddia ettiği şey Rusya’nın kurtuluşu için, toplumsal ilerlemenin sadece halkın çabasıyla mümkün olacaktır.¹⁸ Eserde Sovyetlerin yerine geçecek yönetim için demokrasi önerilir ancak, Rusya’nın yeniden düzelmesinin zaman alacağı gerçeği de gözler önüne serilir. Bunu Gerasimoviç en iyi şekilde açıklar: “Bir milleti bozmak için 30 yıl yeterli; ama onu tekrar düzeltmek için 300 yıl yeter mi?”¹⁹ Dolayısıyla, Soljenitsın değişimin zaman alacağını ve bu süreçte umutların yeniden canlandırılıp yeniden yitirilebileceğini figürleri ile göstermeye çalışır.

Dikkat çekici unsurlardan bir diğeri de Soljenitsın’ın, figürlerinin arasında Stalin’e yer vermiş olmasıdır. Bu da yazarın edebi yaşamındaki gerçekçiliği vurgulaması açısından önemlidir. Nitekim Stalin tüm gerçek yönleri ile aktarılır. Hata kabul etmeyen, şüpheli, ürkütücü bir devlet başkanı olarak tanımlanan Stalin, kamplarda, Şarışka’da, tüm ülkedeki yanlışların ve felâketlerin sorumlusu olarak gösterilir. Okuyucu başarısızlığa tahammülü olmayan, ancak, parlak başarılarından da nefret eden, yaşlanma sürecini zor geçiren, unutkan olduğu için her şeyi notlar alarak hatırlayan bir Stalin ile karşılaşır ve en önemlisi, Stalin’i Stalin yapan şeyin şüpheli olduğu fark eder. Nitekim Stalin’in kimseye güvenmeyen, şüpheli bir devlet başkanı olduğu vurgulanır. Eserde bu durum şu şekilde aktarılır: “İnsanlardan şüphelenmek Yosif Cugaşvili’nin kişiliğinin en belirgin yanındı. Dünya görüşü şüpheye dayanıyordu. Annesine güvenmemişti. On bir yıl boyunca dini okulda baş eğdiği Tanrı’ya da güvenmemişti. Kendi parti arkadaşlarına, eşlerine, metreslerine ve çocuklarına da güvenmemişti. Her zaman da haklı çıkmıştı şüpheliğinde. Şüphe içinde geçen hayatı boyunca bir tek kişiye güvenmişti. Bütün dünyanın gözünde bu adam, dostluklarında olduğu kadar düşmanlıklarında da kararlı biriydi. Stalin ona güvenmişti. Bu adam Adolf Hitler’di... Hitler’e inanmıştı! Bu inanç az kalsın hayatına mal olacaktı. Şimdi, insanlardan her zamankinden daha çok kuşkulanıyordu.”²⁰ Soljenitsın’ın figürleri arasında Stalin’e yer vermesinin,

¹⁷ A.İ.Soljenitsın; *Rakoviy Korpus*, Nikom NV, Moskova 1991, s. 219.

¹⁸ Bkz. V.A.Zaytsev; A.P.Gerasimenko; *İstoriya russkoy literaturı vtoroy polovini xx.veka*, izd., “Akademiya”, Moskova, 2008, s. 366.

¹⁹ A.İ.Soljenitsın; *V Krugı Pervom*, Moskova, 2006, s. 548.

²⁰ A.İ.Soljenitsın; *V Krugı Pervom*, Moskova, 2006, ss. 115-116.

onu her yönüyle tanıtmaya çalışmasının ve eleştirmesinin, okuyucunun yazarın figürlerine olan inancını ve hayranlığını artırdığı kanısındayız.

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi, eserlerde dikkati çeken başka bir özellik de, tüm bu anlatılmak istenen düşüncelerin ve olayların otobiyografik unsurlarla çevrili olmasıdır. Bir olayı yazarın kendi yaşamından alıntılar yaparak anlatması, okuyucu üzerinde daha etkili olabilir düşüncesinden yola çıktığımızda yazarın “Kanser Koşusu” ve “Matryona’nın Evi”(Matryonin Dvor) eserlerindeki otobiyografik özellikler dikkatimizi çeker. Eserlerde yer alan kişiler tıpkı Soljenitsın gibi yaşamları boyunca savaş, kamp, sürgün, kanser gibi kötü tecrübelerle karşı karşıya kalırlar. Örneğin, “Kanser Koşusu” adlı eserindeki Kostoglotov önce cephede savaşır, subay olmayı beklerken 58. maddeyle²¹ tutuklanarak özel kamplardan birine getirilir. Daha sonra kanserle tanışır ve Taşkent’teki kanser hastanesinde tedavi görür. Nitekim aynı olaylar, Soljenitsın’ın kendi yaşamının önemli aşamalarından-
dır.

Yine, yazarın kendi yaşam öyküsünden esinlenerek yarattığını düşündüğümüz başka bir figür olarak, “Matryona’nın Evi” adlı öyküsündeki İgnat’ı gösterebiliriz. Soljenitsın gibi, İgnat da Stalin’in ölümünden sonra serbest kalınca, kendisine kalacak huzurlu bir yer arar. Tolnovo köyünde öğretmenlik yapmaya başlar, ancak, Rus köyünü hayal ettiği gibi bulamaz. “Hala bir yerlerde temiz bir Rusya var mı?”²² şeklinde düşünür. Bunlar Soljenitsın’ın arayışları, yaşamla ilgili sorgulamalarıdır. Nitekim yazar, kanser tedavisinin bitmesiyle birlikte sürgün edildiği köye döner. O da tıpkı İgnat gibi ders vermeye başlar. Sürgün olduğu bu köy aynı zamanda “Matryona’nın Evi” öyküsünün doğum yeridir. Yazar burada kiracısı olduğu Matryona adlı bir kadından etkilenmekle beraber Rus köyünü hayal ettiği gibi bulamaz. Yalnızca köyü ayakta tuttuğunu düşündüğü bu yaşlı kadına şefkat ve hayranlık hisseder.

Soljenitsın’ın okuyucusu, eserlerinde yazarın kendi yaşamından alıntılar görmesinin yanı sıra, onun zor koşullarda mücadele eden dostlarını da farklı figürler olarak eserin bir sahnesinde görebilir. Örneğin, “İlk Çember” adlı eserini oluşturan kişi kadrosunun büyük çoğunluğu yazarın Şaraşka’dan²³ arkadaşlarıdır. Nerjin karakterinde kendisini yaşattığını düşündüğümüz yazar, Rubin’de 1997 yılında

²¹ Siyasî suçluların cezalandırıldıkları Ceza Kanunu maddesidir. Bkz. A. İ. Soljenitsın; *Odin Den’ İvan Denisoviça...*, s. 53.
[http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_\(19591966\)/odin_den_ivana_denisovi_cha.pdf](http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_(19591966)/odin_den_ivana_denisovi_cha.pdf) (E.T.: Eylül 2009).

²² A. İ. Soljenitsın; *Matryonin Dvor*, s. 116.
[http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_\(1959-1966\)/matryonin_dvor.pdf](http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_(1959-1966)/matryonin_dvor.pdf) (E.T.: Aralık 2009).

²³ Mahkûmların çalıştırıldığı İlmî Araştırma Enstitüsüdür. Bilim enstitüsü olan bu kurum, Başkent yakınlarında bulunur; burada tutuklu bulunanlar yüksek öğrenim görmüş kişilerdir ve kamplardan farklı olarak beden güçlerinin zorlanmadığı işlerde çalışırlar.
Bkz. A.İ.Soljenitsın; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, s. 46.

kaybettiği arkadaşı Lev Kopelyev'i, Sologdin'de 1987 yılında Fransa'da ölen arkadaşı mühendis Dimitriy Panin'i yaşatır.²⁴

Soljenitsın'ın figürlerinde dikkat çeken başka bir özellik ise, dönemin toplumsal yapısına uygun olarak figürlerin kutupluluk ilkesi ile ele alınmasıdır. Dolayısıyla, eserlerde yaratılan figürlerin karşısında her zaman karşıt figürler de yer alır. Bu karşıt figürler birbirlerine gerek sosyal yaşantıları, gerekse düşünce dünyaları ile oldukça zıttırlar. Örneğin, yazarın "küçük Stalinler" olarak nitelendirdiği mevki düşkünü Sovyet bürokratlarını, onların haksız dünyalarını anlattığı "Dava Uğruna" (Dlya polzi dela) adlı eserindeki Graçikov ve Fyodor Miheyeviç'in karşıt figürleri Knorozov ve Habalığın'dir. Eserde parti mahalli örgüt sekreteri olan Graçikov ve okul müdürü Fyodor Miheyeviç haksızlığa karşı son derece duyarlı, dürüst, cesur kişiler olarak okuyucunun karşısına çıkarken, Knorozov ve Habalığın'in Stalin'e bağlı, çıkarıcı, bencil insanlar olarak yansıtıldığını gözlemliyoruz. Öğrenci ve öğretmenlerin yanında yer alan Graçikov ve Fyodor Miheyeviç, başkent memurlarının nüfuzuna karşı koyamazlar. Sonunda öğrencilerin tüm boş zamanlarını harcayarak inşa ettikleri okul binaları ellerinden alınır. Okul müdürü Fyodor Miheyeviç'in, yapılan haksızlık ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği için Habalığın'e, "Hey yoldaş Habalığın! Haksızlık ediyorsun! Nedir bu yaptığın? On beş, on altı yaşındaki çocuklara eğitim, oyun alanı bırakmıyorsun!"²⁵ şeklindeki sözleri iki figür arasındaki karşıtlığı gözler önüne seren ifadelerden yalnızca biridir. Okuyucunun gözünde Fyodor ne kadar beyaz ise, Habalığın de o kadar siyahtır.

"Kanser Koğuşu" adlı eserine baktığımızda, Rusanov ve Kostoglotov'un zıt kutupların insanları olarak karşımıza çıktığını gözlemliyoruz. Rusanov yüksek derecede bir memur olduğu için ayrıcalık bekler ve işçilerle aynı koğuşta olmaktan şikâyet eder; bu nedenle Kostoglotov onu hiç sevmez. Rusanov da Kostoglotov'u hiç tanımadığı halde, sert ve kaba görünüyor diye ona aptal adam anlamına gelen 'Ogloyed' lâkabını takar. Aslında aralarındaki çatışma çok normaldir. Gelenekçi olan ve sistemin getirdiği her şeye sıkıca bağlı olan Rusanov, kendisine göre, sistemi eleştiren ve devletine karşı suç işleyen hasta, mahkûm Kostoglotov'u anlayamaz. Rusanov her şeyi olduğu gibi kabul eden Stalinci biri iken, Kostoglotov sorgulayan, gerçeği arayan, Stalin'in baskıcı sistemini eleştiren bir adamdır.

19.yüzyıldan farklı olarak 20. yüzyılda kadının toplumdaki rolleri de değişir. Lenin'in önderliğindeki yeni sistem kadınların özgürleşmesini ideolojik olarak destekler. Bu düşünceden hareketle sistemin sözcüsü haline gelen eserlerdeki kadın figürlerin farklılığı dikkat çekicidir. Yazarlar kadınları güzellikleri ile değil sahip oldukları niteliklerle ifade etmeye çalışırlar. Çünkü toplum artık kadınlardan cesaret ve bağlılık bekler. Bu beklenti Soljenitsın'ın bir çok kadın figüründe de görülür.

²⁴ Bkz. V.A.Zaytsyev; A.P.Gerasimenko; *İstoriya russkoy literaturı vtoroy polovini xx.veka, izd. "Akademia"*, Moskova, 2008, s. 365.

²⁵ A.Soljenitsın; *Dava Uğruna* (çev:Behzat Tanç), Damla Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 110.

Nitekim kadın figürlerde dikkatimizi çeken ilk özellik çirkin olmalarıdır. “İlk Çember” adlı eserdeki Klara, görsel açıdan şöyle değerlendirilir: “Güzel olduğunu söyleyen yoktu. Tatlı dedikleri bile seyrekti. Açık, dürüst, kararlı bir yüzü vardı. Bu kararlılık şakaklarının oralardan bir yerden başlar gibiydi. Ellerinin ağır hareketlerinde de aynı kararlılığa rastlanırdı. Güldüğü enderdi. Konuşmayı sevmez, dinlemeye bayılırdı.”²⁶ Yine, “İlk Çember”in bir diğer kadın figürü Simoçka da görsel açıdan çekici değildir. Anlatıcı bunu eser içinde yer yer şöyle ifade eder: “Güzel değildi. Gaga burnu yüzünün canına okumuştı... Simoçka çok hafifti; sanki kemikleri hava dolu, gövdesi bal mumundandı. Neredeyse küçük bir kuş gibiydi...”²⁷ “Kanser Koşuşu” adlı eserinde de Vera Gangart’ın görsel hiçbir çekiciliği yoktur. Yazarın “Büyüyüp olgunlaşmak istiyor; ama bunu da başaramıyordu. Onda hep küçük bir kız havası vardı.”²⁸ sözleri bunu doğrular niteliktedir. Dolayısıyla, Soljenitsin’in kadın figürlerinin genellikle çirkin denebilecek kadar sıradan bir görünüme sahip kadınlar olduğunu görüyoruz.

Ancak, yaratılan bu kadınlar zengin düşün dünyası ile dikkat çekerler. Örneğin, “İlk Çember” adlı eserindeki Klara, eniştesi Volodin’in dikkatini çeker. Bunun nedeni de gerçeği arama tutkusu ve haksızlığın karşısında olmasıdır. Volodin onu, düşün dünyası zengin, kocaman bir kız olarak görür, hissettiği hayranlığı gizlemez ve ona şöyle der: “Benim sana soracağım bir tek soru var, küçük Klaram. Neden savaştan önce küçük bir kıydın? Düşünebiliyor musun, seninle evlenmek benim için ne büyük bir mutluluk olurdu.”²⁹ Dolayısıyla, fiziksel açıdan güzel olmadığını belirttiğimiz Klara, manevî dünyasıyla güçlü bir kızdır; iç dünyası, düşünce ve eylemleri ile dikkati üzerinde toplar. Yine aynı eserdeki, Nerjin’in eşi Nadya da çekici bir kadın değildir; basit, sade, sıradan bir görüntüsü vardır, ancak, sadakati, bağlılığı ve fedakârlığı ile Nerjin için güzeldir. Simoçka’nın Nerjin’e, Nadya’nın güzel olup olmadığını sorması üzerine Nerjin’in verdiği yanıt bunu kanıtlar niteliktedir: “Evet, bana göre güzel... Her şeyden önce hayatını benim uğrumda harcadı. Başka kim yapar bunu? Sen yapabilir miydin?”³⁰

“Kanser Koşuşu” adlı eserindeki Vera da, iç dünyası, düşünce ve eylemleri ile Kostoglotov’u kendisine çeker. Vera’nın belirgin bir güzelliğinin olmadığını, ancak, Kostoglotov’da hayretler uyandıran bir çekiciliğe sahip olduğunu görürüz: “Böylesine tatlı bir kadın asla Ush-terek’de bulunamazdı. O sırf güven duygusuyla hastalara iyi davranan kimselerden değildi. Yaratılıştan iyi yürekliydi. Gülümseyişi, dudakları o kadar olmasa da yine de çok tatlıydı.”³¹ Soljenitsin ahlâk kurallarına bağlı, güçlü, onurlu, yardımsever ve sadık kadınlardan yola çıkarak, kadının toplumsal gelişimdeki rolüne vurgu yapmak amacındadır. Dolayısıyla, yazarın kadın

²⁶ A.İ.Soljenitsin; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, s. 242.

²⁷ A.İ.Soljenitsin; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, ss. 32- 60.

²⁸ A.İ.Soljenitsin; *Rakoviy Korpus*, Nikom NV, Moskova 1991, s. 29.

²⁹ A.İ.Soljenitsin; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, s. 247.

³⁰ A.Soljenitsin, *İlk Çember 2* (çev: Hasan Aslan), E Yayınları, İstanbul, 1970, s. 630.

³¹ A.İ.Soljenitsin; *Rakoviy Korpus*, Nikom NV, Moskova 1991, s. 37.

figürleri erkek figürlerin bir çoğunda olduğu gibi ahlâki üstünlükleriyle dikkat çeken çirkin kadın portreleridir.

Yukarıda da dile getirdiğimiz gibi, Soljenitsın'ın kadın figürleri eşlerine her koşulda sadık olmaları açısından dikkat çekerler. Eşleri mahkûm olan bu kadınlar, kendileri tutuklanmasalar da, sosyal yaşamlarında mahkûm edilirler. Soljenitsın'ın bu kadınlarda, eşi Natalya Reşetovskaya'yı yaşattığı düşünülebilir. Çaresiz günlerde eşinin yaşadığı sıkıntılar bu mahkûm eşlerinde hayat bulur. Daha önce de sözünü ettiğimiz, "İlk Çember" adlı eserindeki Nadya da eşi Nerjin'i görebilmek için hiçbir fedakârlıktan kaçmayan bir kadındır. Mahkûm eşi olarak çok zor zamanlar geçirir. Nerjin yüzünden yaşamı iyice zorlaşır. Eşinin mahkûm olduğu öğrenilse, o dönemin yasalarına göre ne üniversitede çalışabilir, ne de tezini savunabilir. Ancak, yine de eşini terk etmez; hangi koşulda olursa olsun, eşine bağlı ve onu destekleyen bir kadındır. Nerjin'i ziyarete gittiği zaman diğer mahkûm eşlerine söylediği sözler onun düşünce dünyasının en güzel ifadesidir. "Dekabristlerin eşleri pişmanlık duymaksızın, neleri var neleri yoksa bırakıp peşlerinden gittiler. Kocalarımızı özgürlüğe kavuşturamamak bile sürgüne yollanmalarını sağlayabiliriz. Tayga'ya, hangi Tayga olursa olsun, isterlerse Kuzey Kutbu'na hiç güneşin olmadığı yere göndersinler... Her şeyi bırakıp kocamla giderim."³²

Yazar fiziksel çekiciliği olmayan bu kadın figürlerin yanında erkeklerin dikkatini çeken, ancak düşün dünyaları bakımından değer görmeyen kadınlara da yer verir. Bunu, erkek figürlerde olduğu gibi bir karşıtlık ilkesi yaratarak yapar. Dolayısıyla Soljenitsın, kadına bakışını, yüksek ruhluların üstün olduğu düşüncesinin altını çizerek ifade eder. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, eser içinde bir karşıtlık ilkesi oluşturarak, kadının sahip olduğu ruh güzelliğinin değerini, amaçsız yaşayan güzel kadınları da göstererek anlatır. "İlk Çember" adlı eserindeki Klara'nın kardeşleri Dotnara, Dinera ve yurttaki kızları bu kadın figürlere örnek verebiliriz. Klara mahkûmların masumiyetini ve insanların eşit olması gerektiği düşüncelerini savunurken, bu yönde düşünceler kız kardeşlerinin ilgisini çekmez. Anlatıcı, kızların cezaevi savcısı olan babalarına karşı hislerini göz önünde bulundurarak, aralarındaki farkı şöyle dile getirir: "Görünürde Makarigin'in kızlarının işleri yolunda, keyifleri yerindeydi; ama en küçük, annesine en çok benzeyen, en sevdiği Klara'nın bir derdi vardı. Uzun süreden beri üzücü şeyler geçiyordu aralarında... Duygularının etkisinde kalıp tutuklular arasında masum insanların olduğunu söylüyordu. Babasına hakaret ediyor, onların mahkûmiyetinde başlıca sorumlunun kendisi olduğunu hissettirerek, kendinden geçip sinirleniyordu."³³ Görüldüğü gibi, büyük kızlar güzel, ama düşüncesiz oldukları için Klara karşısında karşıt figürlerdir. Bu kızlar anlamsız fikirleri ve sıradanlıklarıyla sadece güzeldirler. Erkekler onlara sadece yanlarında güzel bir kadın bulunsun diye katlanırlar ve bencil tavırlarına zamanla dayanamazlar. Volodin'in, karısı Dotnara'ya karşı hissettikleri bunun açık göstergesidir. Volodin bencil, hayatta hiçbir amacı olmayan, lüks ya-

³² A.İ.Soljenitsın; *V Krugę Pervom*, Moskova, 2006, s. 223.

³³ A.İ.Soljenitsın; *V Krugę Pervom*, Moskova, 2006 s. 388.

şamaya düşkün karısını, zamanla hayatın içinde kaybolmuş görür. Toplum bilincinden tamamen habersiz olan karısından uzaklaşır. Eserde Volodin'in hisleri şöyle aktarılır: "Dotty gelip bir davete gideceklerini söylediğinde kaşlarını çatıp, Stalin yoldaş için herkesin kadeh kaldırdığı, daha sonra Stalin'i unutup bol bol yiyip içtikleri, kumar oynadıkları sersem toplantıyı düşündü. Dotty'e baktı; erişilmez bir uzaklıkta gördü onu. Yalnız gitmesini söyledi. Dotty bir davet yerine tozlu rafları seçen kocasına barbar olduğunu söyledi. Bu raflarda bulduğu her şey, çocukluk anıları bir şeyler anlatıyordu Volodin'e. Ama karısı için bir anlam ifade etmiyordu."³⁴

Yine aynı eserdeki, Nerjin'in karısı Nadya'nın yurttaki arkadaşlarına baktığımızda da, Dotty ile aralarındaki benzerlik hemen göze çarpar. Bu kızların da yaşama, sosyal olgulara karşı ilgisiz, düşüncelerinin yalnızca eğlenmek ve gezmekten ibaret olduğunu görürüz. Bu kızlardan biri de Lyuda'dır. Onun odadaki diğer kızlara, erkekleri tavlama konusunda verdiği öğüt dolu şu sözlerde yaşama bakışı açıkça görülür: "Tek gezmek en iyisidir. Bir kızı yalnız görmek alışılmış şey değil. Erkekte, hemen yanına sokulup ahbaplık kurma isteği uyandırıyor."³⁵

Yazarın "Kanser Koşusu" adlı eserinin kadın figürlerinden biri olan Zoya'nın yaşam anlayışında da aynı özellikleri görürüz. Zoya gençtir ve her genç gibi bu günü yaşar. Hayat ona göre eğlence demektir. Vera ve Klara gibi kadınlar düşünce dünyaları ve yaşama bakışları ile onlara her zaman uzaktır.

Dolayısıyla yansıtmaya çalıştığımız bu karşıtlık ilkesi, kadın figürleri için de geçerlidir; yazar düşünce dünyası geniş, sorgulayıcı, düşünen kadın figürlerinin karşısına, bunlara tümüyle zıt figürler çıkarmıştır.

Görüldüğü gibi, Soljenitsın'ın kutupluluk ilkesine göre yarattığı figürler genellikle sistemin bir sonucu olan kamp yaşamının mağdur insanlarıdır ve onların sadık eşleri de dönemin düşünce yapısına uygun olarak çizilmişlerdir. Yazar, eserlerinde bu insanları ve dönemin gerçeklerini anlatmaya çalışırken de kendi yaşantısından önemli kesitlere yer verir.

Dolayısıyla, aslında Soljenitsın'ın eserlerindeki figürler Rus tarihinin önemli bir kesiti olan Sovyet döneminin yarattığı figürlerdir. Edebiyatçının en soyut, en bilimsel konuları bile öznel bir açıdan, insanın kendisiyle, başkalarıyla, evrenle ilişkileri yönünden, henüz bilimlerin kafaları ve gönülleri aydınlatıp doyurmadığı bir yönden ele alıp işlediği³⁶ düşünüldüğünde, Soljenitsın'ın eserlerini oluşturan kişi kadrosu, tarihi gerçeklerin edebiyatta dile getirilmesi açısından çok önemlidir.

³⁴ A.İ.Soljenitsın; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, s. 361.

³⁵ A.İ.Soljenitsın; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006, s. 294.

³⁶ Bkz. Nermi, Uygur; *İnsan Açısından Edebiyat*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 77.

KAYNAKÇA

- Bayevskiy, Vadim Solomonoviç; *İstoriya Russkoy Literaturı xx veka*, Yaziki Slavyanskoy Kultırı, Moskova, 2003.
- Bolşakova, Alla; *Sud'bi Krestyanstva v Russkoy Literature*, İzdatel'stvo İnstituta Pedagogiki Sotsial'noy Raboti, Moskova, 2002.
- Koray, Ferda; *Soljenitsın ve Batı*, Baylan Matbaası, Ankara, 1976.
- Lukács, George; *Soljenitsyne. GALLIMARD/NRF, collection "IDEES", N°225*, Paris, 1970.
- Nebioğlu, Osman; *Soljenitsın'ın Hayatı*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1974.
- Pospelov, Gennadiy; *Edebiyat Bilimi* (çev.: Yılmaz Onay), Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1995.
- Soljenitsın, Aleksandr İsayeviç; *V Kruge Pervom*, Moskova, 2006.
- Soljenitsın, Aleksandr İsayeviç ; *Dava Uğruna* (çev.: Behzat Tanç), Damla Yayınevi, İstanbul, 1975.
- Soljenitsın, A. İ.; *İvan Denisoviç'in Bir Günü* (Çev.: Niyazi Dalyancı), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1970.
- Soljenitsın, A. İ.; *İvan Denisoviç'in Bir Günü (Koçetovka Garında Bir Olay)*; çev.: Deniz Banoğlu), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1970.
- Soljenitsın, A. İ.; *Rakoviy Korpus*, Nikom NV, Moskova, 1991.
- Soljenitsın, A. İ. ; *Matryonin Dvor*, [http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_\(19591966\)/matryonin_dvor.pdf](http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_(19591966)/matryonin_dvor.pdf), (Erişim Tarihi: Aralık 2009).
- Soljenitsın, A. İ.; *Odin Den' İvan Denisoviça*, [http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_\(19591966\)/odin_den_ivana_denisovicha.pdf](http://www.solzhenitsyn.ru/proizvedeniya/rasskazi/rasskazi_(19591966)/odin_den_ivana_denisovicha.pdf), (Erişim Tarihi: Eylül 2009).
- Şölcün, Sargut; *Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi*, Dayanışma Yayınları, Ankara, 1982.
- Uygur, Nermi, *İnsan Açısından Edebiyat*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.
- Yücel, Tahsin; *Anlatı Yerlemleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993. <http://dergilik.com/edebiyat-dergileri/tuti-edebiyat/> (Erişim Tarihi: Ağustos 2010).
- Zaytsyev, Vladimir Aleksandroviç; Aleksey Petroviç Gerasimenko; *İstoriya Russkoy literaturı vtoroy polovini XX. Veka*, izd. "Akademia", Moskova, 2008.